

MİLLİ MƏTBUATIMIZIN VƏ JURNALİSTİKAMIZIN ŞİRMƏMMƏD HÜSEYNOV MƏKTƏBİ

Ramiz Orsar

(əvvəli ötən saylarımızda)

Bu səbəbdən də dinləyici və oxucunun hissəsinə və əqlinə hakim kəsilə bilir. Onu təkrar-təkrar düşünməyə vadar edir. O da məlumdur ki, Şirməmməd müəllim tarixə, fərdlərə yarınmaq üçün boğzdanıyuxarı tərifi və mədaxlıqdan və ya haqq-na-haqq, yerli-yersiz tənqiddən çox-çox uzaqdır. O, kimə və nəyə görə heç vaxt beynini və müqəddəs bildiyi sözü zorlamır. Söz onun dilindən sanki abi-zəmə kimi süzülür. Tarixi gerçəklərə azad sözün gözü ilə baxmaq, maraqlı tarixi paralellər tapıb xalqı, milləti düşündürən sualları gündəmə gətirmək və onlara azad sözün işığında da cavab vermək Şirməmməd müəllimi zaman-daşlarından və qələmdaşlarından fərqləndirən səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri, bəlkə də birincisidir.

Bəzən mənə elə gəlir ki, azad sözünün dad və tamını Şirməmməd müəllim qədər bilən, onu söyləməkdən xüsusi həzz və ləzzət alan az adam tapılar, bəlkə də tapılmaz.

"Söz o zaman azad olur ki, həqiqəti ifadə edir. Haqqı söyləməyən söz azad deyil. Yalnız doğruları göstərən söz cəmiyyət tərəfindən qiymətləndirilir, ictimai şüura təsir göstərir, ümumxalq rəyini formalaşdırmaq gücünə malik olur. Belə olanda azad söz insan oğlu və cəmiyyətin təəssübünü çəkən hər bir vətəndaş üçün həyat, yaşam vasitəsinə çevrilir. Çünki bətnində doğrular, həqiqətlər gəzdiren azad söz insan və cəmiyyət həyatının rifahı, asudəliyi, xoşbəxtliyi üçün ən mühüm vasitədir" (Şamil Vəliyev, filologiya elmləri doktoru, professor)

Azad sözün və həqiqətin işığında, müdriklik yaşı və akademik təcrübənin zirvəsində dayanıb milli mətbuat və jurnalistika tariximizə "güzgü tutan" Şirməmməd müəllim yalnız keçmiş tarixi gündəmə daşımır, eyni zamanda gələcək tarixə bütöv və doğru həqiqətlərin çatdırılmasını da diqqətdə saxlayır. Doğrunun, haqqın və həqiqətin dilinin bütün zamanlarda uzun olduğu ona da gün kimi aydındır. Və bu aydınlıq içində bu gün də qələminə və özünə dinclik, rahatlıq verir, doğrunun və həqiqətin üz çıxmasına və gündəmə olmasına xidmət edir.

Bizdə el arasında belə bir deyim var: "Hoha var adamı dağa qaldırır, hoha var adamı dağdan endirər". Atam da deyirdi ki, hamımız danışanda və ya yazanda eyni dilin va-

hidlərindən istifadə edirik. Ancaq adam var ki, sənə "can" deyəndə də, elə bil canına qurd yağı çəkirlər, adam da var, sənə "kor" deyəndə də elə bil onun sözü canına yağ-bal kimi yayılır. Şirməmməd müəllimin sözü adamı sadəcə olaraq sehləmir, həm də eyni zamanda düşündürür, təhlillər aparmağa, düzgün nəticələr çıxarmağa hazırlayır və səfərbər edir. Çünki Şirməmməd müəllim özü "... bəzən zamana, şəraitə sığmayan təmiz bir dünyası, mənəviyyəti ilə hər kəsə nümunə olmuş" (Vasim Məmmədəliyev, akademik) bir adamdır.

Şirməmməd müəllimin fikir və mülahizələrini "ibrət güzgüsü" adlandırmaq və onu belə də qəbul etmək olar. Onun ən böyük vəzifəsi "Sibirdən və qəbirdən" qorxub çəkinmədən gördüyünü, dərk etdiyini və qənaətini dilə gətirmək, qələmə almaq, onları geniş oxucu və dinləyici auditoriyasının marağına kökləməkdir.

Şirməmməd müəllim elmi-publisist məqalə və çıxışlarında tarixlə bu günümüzü vəhdətdə və ya müqayisədə tədqiqata cəlb etməsi onun vətəndaş mövqeyindən, millət və azadlıq sevgisindən qaynaqlanır. O, elə bir həqiqəti və onun təbliğini sevir ki, bu həqiqətdən, bu təbliğdən xalq, ictimai aləm, vətənin azadlığı, müstəqilliyi və istiqlalı uğrunda çarpışan hər kəs faydalansın. Bəlkə də elə bu səbəbdən Şirməmməd müəllimin məqalə və çıxışlarında zaman və məkən koordinatlarının dəyişmə diapazonları müxtəlif və çoxşaxəlidir. Onun elmi-publisistik dili də qaldırılan və toxunulan məsələlərin ruhuna uyğundur, dil faktları və böyük tədqiqatçı alimin ürək pıçıldları azadlıq sevgisinə köklənib, onların boyuna və ümumi məzmununa hesablanıb, hər şey ölçülü-biçili, yerli-yerindədir. Və elə bu da böyük psixoloji səciyyə daşıyır. Ezop dilinin mahir bilicisi və onun xridarı Şirməmməd Hüseynovun ədəbi dili və nitqi emosionaldan daha çox əqlin məntiqidir. Çıxış və məqalələrində hissi effektlər xüsusi təsir qüvvəsinə malik olan sözlərin seçilməsi ilə deyil, məntiqə qarşılaşdırılan adi sözlərin kontrastları ilə yaranır və onun əsas dil komponenti söz, ifadə və bütöv abzasların kontrastıdır. Mütəhərrik fikrin dinamik inkişafına uyğun şəkildə ayrı-ayrı dil vahidləri də qarşı-qarşıya duraraq sıralanır və beləliklə də həm sözlərin, ifadələrin, intonasianın, bəzən ezop dilinin, eyhamların, mimika və jestlərin (mühazirə və çıxışlarda) ardıcıl hərəkəti, həm də onların yerli-yerində azad müstəvidə üz-üzə duraraq növbələşməsi və "cəbhələşməsi" dayanır.

PORTRET

Şirməmməd müəllimin elmi-publisist məqalə və şərhlərində mütəhərrik fikrin keçib getdiyi mikrostrukturun bir-birini təbii şəkildə tamamlaması fikir və təfərrüatların da təbii vəhdətini, təbii ardıcılığını və isti bir doqmalığını təmin edir.

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEYALARININ MÜASİR NƏFƏSVERƏNİ

Hələ sovet hakimiyyətinin və senzuranın xəncər kimi da-

lının da, qabağının da kəsdiyi dövrdə intibah yüklü mühazirə və seminarlarında XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri haqqında, Azərbaycan realıqları, milli mətbuat "bumu" haqqında danışanda tələbələrini, oxucu və dinləyicilərini milli yuxudan milli oyanışa çağırırdı. "Sovet dövründə Kollektiv sosializm yarışını genişləndirərək dövlət planını ikiqat yerinə yetirmişdir" tipli dəbdə olan basmaqəlib jurnalist cümləsinə qarşı Şirməmməd müəllim hələ o zaman tez-tez deyirdi: "Bu sosializm yarışını çox genişləndirib axırda partladacaqlar". Auditoriyada "Sovet adamı" anlayışının absurdluğunu sübut edirdi. Ədəbi ictimaiyyətin, tarixçilərin vəsf etdiyi "26-lar"ın Azərbaycana vurduğu zərbələri üstüörtülü eyhamlarla bizə çatdırırdı. Mətbuat tarixini, mədəniyyət tarixini Təbrizdən başlayırdı, mühacirət mətbuatının yaradıcılarından söz açırdı" (Cahangir Məmmədli; filologiya elmləri doktoru, professor).

İctimai elmlərin qarşısında ehkamdən- bu nankor neqativ yaddaşdan təmizlənməyin vacibliyini, məhz ehkamdən ayrılan çağdaş humanitar intibahın üç ünvanına qayıtmaq meyli və əlaməti baş verdiyini Şirməmməd müəllim dilə gətirirdi: bunlar tarixə, ekologiyaya və milli soya-kökə olan meyllərin olduğunu, bu üç əzəli istiqamətin üçünün də mənsəyinin və ünvanının Demokratik cümhuriyyətin istiqlal təlimində çevrələndiyini tələbələr-

rinə anladır. Ehkamdən ictimai elmlərin aldığı infarktın nə qədər dərin və çoxşaxəli olduğunu, həm də bu çapığın ən böyüyünün milli tarixi yaddaşda dəydiyini diaqnostik təhlildən keçirərək, onu "reanimasiya şöbəsi"ndən"-kitabxana və arxivlərin tozu içində öləziyən, itib-batmaqda olan yaddaşından çağdaş ictimai-siyasi fikrin stolu üstünə də Şirməmməd müəllim gətirdi.

1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin birinci il dönümü qeyd ediləndə, onun ikinci il dönümü 1990-cı ildə qeyd edildi. Belə bir "soyuq-qanlı ləngimədə" hamı ilə bərabər ictimai-humanitar fikrin də az günahkar olmadığını Şirməmməd müəllim bəyan edir, vicdan və yaddaşın elmi dəyər və mənəvi sərvət kimi tədqiqat və təhlillərdə heç də həmişə iştirak etmədiyini, kənarda qaldığını, "ögey ananın ögey övladı kimi küncə qoyulduğunu" "sosial ayıqlıqla gündəmə gətirir. Demokratik Cümhuriyyəti və Məhəmməd Əmin Rəsulzadəni milli tarixdən və yaddaşlardan silmək üçün

70 ilə yaxın bir dövrdə "şanlı tariximizlə" baş-başa verib özge dəyirmanına su daşdırdığımızı, nə qədər kağız-qələm korlayıb böyük bir maklatura yaratdığımızı vicdanın işığında ürkə ağrısıyla Şirməmməd müəllim söyləyir.

Şirməmməd müəllim yenicən qurulan illərdə də vəzifə və mənəb uğrunda mübarizəyə qalxanların yanında yer almadığı kimi, "yuxarılar"la "aşağılar" arasında hakimiyyət və rəyasət qarşılıqlarında da "alətə və vintciyə" çevrilmədi. Guya əsl müsəlman və islam hümməti olduğunu "gözə soxanlar" kimi dəfələrlə müqəddəs məkanlara ziyarətə yollanmadı.

Fəxri adlar almaq üçün əlində portfel, dilində ütülənmiş əttökən sözlər və yeddi rəngə boyanmış təriflərlə meşinli, ikiqat qapılar arxasında boyun burub növbələrdə vaxt öldürmədi. O, daha böyük həvəs və sevgilə kitabxana fondlarına və arxivlərə üz tutdu. Götürülmüş qadağaların qapısından keçib heç bir bənzətməyə, bədii təsvir və ifadə vasitələrinə sığmayan enerji ilə tədqiqatlarını və axtarışlarını genişləndirdi.

Cümhuriyyətin iki ildən də az yaşamasını şərtləndirən obyektiv səbəblərlə yanaşı, daxili subyektiv məqamları da açıq təhlilə cəlb etməklə özünü daha çox doğruldan bir elmi yola ilk qədəm qoyanlardan biri və birincilərindən biri də o olur.

Şirməmməd müəllim tariximizin Cümhuriyyət dövrünün tədqiqində istismarda olan total inkardan başqa daha iki meylin də gündəmi zəbt ediyinə diqqət çəkir. Bunlardan birinin bir sıra yazılarda Demokratik Respublikanın yalnız çar rejimi ilə müqayisədə üstünlüyündən bəhs edildiyini, ikinci qisim tədqiqatlarda (daha dəqiqi yazılarda) isə Demokratik Respublikanın Azərbaycan Sovet Respublikası ilə müqayisədə tənqidi mülahizələrin "ağuşuna" sürükləndiyini göstərir və hər iki yolun eyni dərəcədə yanlış olduğu qənaətinə gəlir. Şirməmməd müəllimə görə təkəcə Demokratik Respublikanın atributları sayılan üçrəngli bayrağı, gerbi, himni yox, eyni zamanda onun suverenlik və istiqlal təcrübəsi də Azərbaycan xalqının milli-mənəvi sərvətidir. Ağılı və enerjini bu milli sərvətə qarşı çevirməkdənsə, istiqlal və müstəqillik uğrunda çağdaş mübarizədə ona güvənməyin, ondan faydalanmağın daha doğru yol olduğunu gündəmə daşımaqla, Cümhuriyyətin milli-tarixi dərsələrinə ən doğru, ən layiqli vətəndaş münasibətini sərgiləyir.

1995-ci ilin aprelindən başlayan yenidənqurmanın, aşkarlıq və demokratiyanın verdiyi imkanlardan yararlanmaq Şirməmməd müəllimə də nəsis oldu. Xalqa öz sözünü daha gur səslə, daha açıq demək və onu müstəqilliyə hazırlamaq üçün bu məqamdan istifadə edənlərin ön sırasında yer aldı. Türkiyəyə açılan qapıların ilk yolçularından oldu. Milli mətbuatımızın tarixini, cümhuriyyət dövrünü, bu dövrün ictimai xadimlərinin həyatını, onların publisistikasını tükənməyən enerji və ehtirasla, polad iradə fəhm və məntiqə təhlil etdi. O, publisistikanın təkəcə yarandığı zaman üçün yararlılığı anlamının üstündən xətt çəkdi və bu müddəanın bəsit və riyakar olduğunu sübuta yetirdi.

Tarixin həm dünəni, həm də bu gün ilə səsləşən, xalqı maarifləndirən və onlara düzgün yol göstərən, yoldaşlıq edən əsərləri yenidən gündəmə gətirdi. Üzərinə qadağalar qoyulmuş, sovet dönəmində çapının yasaqlandığı əsərləri arxivlərin qəzet bağlamalarının "əsərə-tindən" qurtarıb onları əvvəlcə qəzet səhifələrində, sonra isə ayrıca nəfis kitablar şəklində oxucuların marağına dünyasına ərməğan etdi. H.Zərdabının, Ə.Ağaoğlunun, Ə.Hüseynzadənin, C.Məmmədquluzadənin, Ü.Hacıbəylinin və digərlərinin publisist əsərlərinin aktuallığını oyanan yaddaşlarda sərgilədi.

(ardı gələn sayımızda)

